

A globális környezet középtávú gazdasági előrejelzése

Gazdasági növekedés:

a nemzetközi versenyképesség meghatározó tényezői és várható változásai

Vitaanyag

2007. január

A tőkevonzás és versenyképesség jelenlegi meghatározó tényezői

A makroszintű versenyképesség mint kedvező beruházási légkör, más szóval mint *tőkevonzási képesség* nyer értelmet (1. tétel)

A versenyképes társadalom tehát a mi értelmezésünkben *a tőkeértékesülés zavarait, változásait, követelményeit (viszonylag) zökkenőmentesen kiszolgálni képes* társadalmat jelent.

(2. tétel)

Ezekből pedig következik, hogy: az adott társadalmi viszonyok között (a kapitalizmusban) *versenyképes társadalom az, amelyik vonzza a tőkét* (3. tétel)

Általában

A közgazdasági mainstream szerint a (vállalati) versenyképesség elemei a következők.

a) A kínálati oldalon:

- a *termelési tényezők*, nevezetesen a természeti erőforrások mellett a tőke és a munka (mennyisége, minősége, hatékonysága). E tényezőcsoporton belül külön meg szokták említeni a termelékenységet, mint versenyképességi tényezőt, véleményem szerint helytelenül. A termelékenység közrejátszik ugyan a hatékonyságban (profitabilitásban), de távolról sem azonos vele: a termelékenység az egységnyi munkaidőre jutó termékmennyiség, tehát technológiai fogalom, a hatékonyság pedig az egységnyi költségre jutó nyereség, tehát közgazdasági fogalom. Ha az egységköltség pl. az alacsonyabb munkabér vagy az intenzívebb munka miatt alacsonyabb, akkor a profitabilitás adott technológiai szinten is magasabb lehet, de ugyanezt eredményezheti egy monopolpozíció is a költségeket messze meghaladó bevétel révén.
- A *vállalati kapcsolatok rendszere* (beszállítók, vállalati szövetségek, vállalati szervezetek).
- A *kormánypolitika* (szabályozók, intézmények).
- Szokás megemlíteni még az *árfolyamot* is, ami lényeges, de nem önálló tényező, mert szabad devizagazdálkodás esetén csak következmény, ellenkező esetben pedig az állami szabályozórendszer része.
- Joggal foglal el azonban külön helyet a versenyképesség/tőkevonzás elemi között az *infrastruktúra*. A közlekedés, szállítás, telekommunikáció, bankrendszer az áruk termelésére és szállítására, a tőke allokációjára és működtetésére, az infrastruktúra számos más eleme (posta, egészségügy, oktatás) pedig a munkaerő kihasználhatóságára van hatással.
- Kiemelt szerepe van az *innovációnak*, ami több fenti tényezőhöz is kapcsolódik (vállalati szervezet, kormánypolitika, infrastruktúra stb.), de a versenyben maradásnak a legfőbb záloga. Az innováció háttere, ösztönzője (de egyben eredménye is) a mindenkori új technológiák alkalmazása, és az ehhez szükséges szaktudás. (Aiginger és Landesmann (2002, 10-11. old.) a szaktudást, kutatást és új technológiákat állítja a versenyképesség középpontjába.)

b) A keresleti oldalon:

- A porteri „gyémántmodell” alapján említést tesznek még a keresletről is, mint versenyképességi tényezőről, mondván, hogy a kifinomult igényű vásárlók serkentik a cégeket mind minőségibb termékek/szolgáltatások előállítására, ergo serkentik az

innovációt. Ez az elméletet az EU-ban is népszerű, a finn elnökség pl. központi helyet szánt neki. (Ld. Demand as... 2006). Magam ezt a keresleti aspektust nem tartom meggyőzőnek, a piacgazdaságban ugyanis mindent termelnek, így az igényeket, pontosabban a fizetőképesek igényeit is. (Cserében viszont a szükségletek egészére, benne sok alapvető szükségletre, nincsenek tekintettel.) A kereslet tehát – megjelenési formájával ellentétben – túlnyomórészt *nem ok, hanem okozat*.

- Tágabban, immár a tőkevonzás értelmében is szokás a keresleti oldalról, különösen az *exportról, az export/import arányról* is beszélni. Erre is igaz, hogy inkább következmény, mint ok: az export mennyiségi és minőségi fejlődése (csúcstechnológiai export) nem elképzelhető költséghatékonyságuk nélkül, tehát az exportoffenzívát megelőzi a versenyképesség. (Magyarországra és Írországra is igaz például, hogy a csúcstechnológiai export aránya magas, miközben a feldolgozóipari export közel kilenctizede a külföldi érdekeltségű vállalatoktól származik.)

c) Egyéb:

A versenyképességi tényező még a katonai erő, a szellemi kapacitások, a nemzetközi politikai-stratégiai pozíció és a földrajzi fekvés is.

Az országokat sorba állító versenyképességi vizsgálatok – biztos, ami biztos – számos (az IMD World Competitiveness Yearbook-ja pl. több mint 300) mutató alapján dolgoznak. Ezek részben makrogazdasági, részben mikrogazdasági (vállalkozási környezet), részben kormányzati valamint infrastrukturális jellemzőket fednek le. Így azonban túl általános, a tőkevonzás szempontjából kevésbé irányadó képet festenek. Kína pl. a 40. hely körül és az alatt helyezkedik el ezekben a rangsorokban. A Japan Center for Economic Research által felállított potenciális versenyképességi rangsorban (JCER, 2005) is csak 35., holott tőkevonzás szempontjából az élen jár. 2003-ban, 2004-ben és 2005-ben is az első három legtőkevonzóbb ország között szerepelt az USA és az Egyesült Királyság mellett (2003-ban az 1., majd a 2. és 3. helyen állt!)

...és különösen

Kik sikeresek ma?

A versenyképesség - különösen függő helyzetű, követő pozíciójú, közepesen fejlett (félperifériás) országok esetében - lényegében tőkevonzási képességet jelent. *Minél több és fejlettebb tőke áramlik, illetve kerül befektetésre egy adott országban, annál versenyképesebb termékek és szolgáltatások előállítására válik képessé.*

Az is nyilvánvaló, hogy a tőkevonzási képesség terén az elmúlt időszakban az *alacsony bérű és egyszersmind liberális politikát folytató, a munkaerőt az adott viszonyok kiszolgálására ösztönző-kényszerítő* országok mutattak fel jó eredményeket (beleértve itt a tőke által elvárt technikai és egyéb képességek, pl. nyelvtudás oktatását). Példa Kína és Indai mellett Írország. A tőkevonzási képesség növekedése alapesetben a *társadalmi polarizáció növekedésével* jár. A legsúlyosabb szegénységet csak célzott és a feladathoz mértén bőkezű segítséggel lehet enyhíteni. (Erre is jó példa Kína és India – a jólét nem „csorog le” automatikusan!) Ahol ezt nem vették komolyan, ott a legszegényebbek száma nőtt (pl. USA), ahol igen, ott csökkent. Még ez sem jelentette azonban a szegénység felszámolását, és egyes kutatók szerint a kedvező adatok a viszonyítási alap (jövedelemhatárok, fogyasztási szint) változatlanágából adódtak. (Pl. Írország esetében ld. Nolan et al 2002, 59. old.)

Írországnak az amerikai IT-boomra épülő 90-es évekbeli sikere a szigetország rendkívüli tőkevonzó képességének volt köszönhető. Emögött pedig a történelmi okokon (nagyarányú ír kivándorlás) túl a következő tényezők álltak: a földrajzi fekvés, a többek között alacsony

adókkal és fejlett (IT-) infrastruktúrával kedvező megtérülést biztosító állami vállalkozáspolitikára, amit nagyrészt az együttműködő („yes-if”) EU-stratégia és az EU-pénzek lehívására kondicionált intézményrendszer támogatott meg. Ehhez járult a sikeres stabilizáció és az angolul beszélő, a megfelelő struktúrában képzett (szoftveripar!), jól dolgoztatható ír munkaerő.

Az egységnyi termelési költség jelentősége

Az elméletnek, a profitmotivumtól távol álló elemeket is bennfoglaló mutatórendszereknek jórészt ellentmondóan a versenyképesség/tőkevonzás elsőszámú feltétele véleményem szerint a profitnak kedvező költségstruktúra. Ennek pedig döntő eleme *a(z egységnyi) munkaerőköltség*. (A világpiacon sikerességéről elhíresült Írország Versenyképességi Tanácsa is a *költségeket* teszi a versenyképesség első számú jellemzőjévé (NCC, 2003).) Ezt ráadásul az adott ország fejlettségén túl a kormánypolitika közvetve és közvetlenül is igen nagy mértékben képes befolyásolni.

A munkaerőköltség természetesen mindig egy adott szakmastrukturát, tudásszintet igénylő termelési allokációs tényezőjeként jön számításba, ami a fejlettebb országok számára egyelőre még reményt ad a foglalkoztatási helyzet javítására (romlásának lassítására): a fejlettebb termékek, különösen azok innováció-igényes fázisai természetesen már csak stratégiai jelentőségük miatt is általában a fejlettebb (többnyire az anya-) országokban maradnak (bár kvalifikált bér munka, akár távmunka formájában, itt is lehetséges, ld. az indiai szoftvermérnökök „overnight” fejlesztési munkáit az amerikai vállalatok számára).

Ez a fajta tőkeáramlási modell a vernoni termék- és tőkekitelepítési ciklusoknak megfelelően működik. Ahogy a tőke (a nemzetközi vállalatok) terjeszkednek, úgy húzódnak a fejletlenebb, de fejlődőképes régiókba a K+F- és logisztikai centrumok, miközben ezen régiók legjobb vállalatai maguk is alacsonyabb bérű országokba telepítik a termelési fázisokat, hagyva maguknál a fejlesztést és a logisztikát stb. A vízbe dobott kő által vert koncentrikus hullámokhoz hasonló folyamat zajlik tehát.

Egy példa a magyar textil-ruhaipar. A szocialista piac összeomlása után talajt vesztett cégek egy része a nyugati bér munkázás jóvoltából maradt talpon. Mára azonban a bér munka is keletebbre húzódik (Románia, Ukrajna), aminek következtében a magyar cégek egyfelől tovább kiadják a nyugatról kapott megrendeléseket az alacsonyabb bérű szomszédos országokbeli alvállalkozóiknak, másfelől saját konstrukcióik termelését telepítik hozzájuk. Ez tehát a fejlődés útja: munkahelyek vesznek le, pontosabban települnek oda, ahol a bér költségek alacsonyabbak. A cserébe idetelepülő (vagy itt maradó) innovációintenzív, vagy stratégiai fázisok (K+F, logisztika) kevesebb munkahelyet jelentenek, mint a kitelepített munkaigényesebb termelési fázisok.

De a fejlődés előrehaladtával ezek a centrumok, azok egyes (stratégiai jelentőséggel nem bíró) fázisai is kitelepíthetővé válnak. A fejlett, élők munkamegtakarító termelési technológiák bevezetése időlegesen gazdaságossá teheti a nemzetközi viszonylatban drágább munkaerő alkalmazását, de – éppen a technológiai fejlődésből következően – szükségképpen kevesebb munkahelyet hoz létre, mint amennyit a megelőző technológia igényelt. Ahogy elterjed az új technológia, úgy válik mind lényegesebb versenytényezővé a további költségcsökkentés. Ekkor ezek a technológiák is elindulnak a mind alacsonyabb bér költségű régiók felé. A még újabb technológiák ismét teremthetnek munkahelyeket, de kevesebbet, mint emelkedett és így tovább. A munkahelyek számának csökkenése is koncentrikus körökként húzódik a fejlett (magas bérű) országok felől a fejletlenebb (alacsony bérűek) felé. Ez a folyamat egyben lenyomja a munkaerő árát a fejlett(ebb) országokban is (ld. a Siemens és a Daimler-Chrysler esetét a heti 5 óra plusz ingyenmunkával), amely folyamat némiképpen lassítja, de nem állítja meg a munkahelyek számának erodálását.

Új hosszúhullám

A tőkés világ gazdaság fejlődésében megfigyelhető hosszú ciklusok (az elmélet legismertebb, de korántsem egyetlen képviselőjéről „Kondratyev-ciklusok”) 50-60 éves periódusokat ölelnek fel. Ezek felszálló ága mindig valamely új technika megjelenéséhez, pontosabban elterjedéséhez köthető, amely forradalmasítja a termelést. A legutóbbi ilyen hullám a második világháború után kezdődött és az ezredforduló táján ért véget. Alapja a mikroelektronika, illetve az arra épülő széleskörű automatizáció volt.

Az utóbbi évtizedben azonban *új hosszú hullám* vette kezdetét (ld. az USA boomja a 90-es években), az információs technológiák (IT) forradalma, amely az elkövetkező évtizedben meghatározó lesz a világ és Magyarország helyzete szempontjából is. Elég csak a feltörekvő Ázsiára gondolnunk: az UNCTAD szerint a csúcstechnológiai és a közepesen csúcstechnológiai export szerint is Kína a világ élvőse. A csúcstechnológiai exportban a 2.-5. és a 7.-8. helyen is ázsiai ország áll. (Bakács, 2006, 13. old.)

Az IT átalakítja a termelés szervezetét, az adatforgalom felgyorsításával időt és távolságokat küzd le, lehetővé téve a termelés és irányítás szétválasztását, illetve a termelés szellemi fázisainak leválását a fizikaiaktól. Még tágabbra nyílik a kapu a tőkeallokáció előtt: minden termelési fázis oda telepíthető, ahol a legjobb megtérülést hozza. Mindez, a korábban elterjedt, és még ma is sokat hangoztatott nézetekkel ellentétben, miszerint az élők munkai igény csökkenésével csökken a munkaerőköltség szerepe is, éppen hogy *előtérbe tolja* az egyes régiók *bérkülönbségeit*. Egyszersmind azonban lehetőséget nyújt a magasan kvalifikált és/vagy nagy munkabírási szellemi iparosokat kínáló országok számára, hogy – legalábbis ideiglenesen – megkapaszkodjanak a globalizációs munkamegosztásban. Ezt a hatást látjuk kibontakozni abban, hogy egyes cégek – legalább részben – kitelepítik kutatórészlegeiket, illetve, hogy egyes munkafázisok elvégzésével külföldieket bíznak meg (indiai szoftvermérnökök bedolgozói tevékenysége az USA számára).

Az IT egyrészt mint *piac*, másrészt és alapvetően mint *termelőerő* válik versenyképességi tényezővé: az az ország, ahol az IT széles körben elterjedt (nemcsak a vállalatoknál, de az otthonokban is), bérhátránya ellenére is képes ringbe szállni a világpiacra a megrendelésekért, munkahelyekért, telephelyekért folyó harcban. Ma az IT a *hosszú távú versenyképesség* elengedhetetlen feltétele, egyszersmind az általános gazdasági-társadalmi fejlődés alapja.

Magyarország teljesítménye

Globálisan beágyazott gazdaság. Magyarország versenyképességi pozíciója szempontjából irányadó, hogy az ország igen jelentős mértékben beágyazódott a globális gazdaságba, a transznacionális vállalatok globális termelési hálózataiba. Az UNCTAD által számított transznacionalizációs indexe 30 % (a világátlag 11 %) az FDI-állomány GNP-hez mért aránya 61 %, az FDI-beáramlás aránya a bruttó beruházásokban 20%, az export és az import külön-külön is a GNP kétharmadát éri el, a feldolgozóipari export több mint 80 %-át külföldi érdekeltségű vállalatok adják, a külföldi adósságállomány aránya a nemzeti jövedelemhez képest 70 %.

Elégtelen IT-fejlettség. A versenyképesség általános, nem áramvonalasított szempontjalmaza szerint Magyarország helyzete nem rossz, az általunk jelzett új elvárások, nevezetesen az *információs-technológiákkal való ellátottság* (tehát a *jövőbeli versenyképesség*) szempontjából viszont messze nem kielégítő.

Az infokommunikációs szektor (ICT) aránya az OECD-n belül 1995 és 2003 között az üzleti szféra hozzáadott értékében 8-ról 9 %-ra nőtt. Bíztható, hogy Magyarország ennél az átlagnál messze jobb eredményt produkált: rátája 6,7 %-ról 9,9 %-ra emelkedett. A növekedés üteme tekintetében csak Finnország, a 2003-as arány tekintetében pedig Finnország, a Dél-Korea, az

Egyesült Királyság, az USA és Új-Zéland előzte meg.¹ Nagyon kedvezőtlen azonban a kép, ha az internettel (2005-ben 22,1 %) vagy a számítógéppel rendelkező háztartások arányát (32 %) tekintjük, mindkét esetben az OECD-ben az 5. legalacsonyabb adat Magyarországé.

Elégtelen K+F, romló oktatási színvonal. Az OECD-n belül hazánk a középfokú és felsőfokú oktatásban részesülők arányát tekintve a középmezőnyben helyezkedik el, a K+F terén viszont erősen elmaradott. E tekintetben csak a költségvetési K+F GDP-hez mért aránya volt kivétel, amit azonban a jelenlegi stabilizációs intézkedésekkel járó kiadáscsökkentés hátrányosan érintett. Miközben Kína a K+F-összkiadások tekintetében is világelső lett és GDP-arányos K+F-je 1,3 %, addig a magyar K+F-kiadások nem érik el a GDP 1 %-át, az ezer lakosra jutó kutatók száma pedig 2004-ben az OECD-ben csak a 27. helyre volt elég.² A csúcstechnológiákat illetően (szabadalmak, vállalkozások) is hátul kullog Magyarország az OECD-n belül. (Román, 2005, 4. old.) Az oktatás kiterjedtségére vonatkozó mutatók javulásával pedig csínján kell bánni, hiszen köztudott, hogy az az általános színvonal meredek esésével járt együtt.

Jó tőkevonzó képesség. Magyarország helyezése a nemzetközi rangsorokban 2003-ig nagyságrendileg azonos volt a tőkeáramlás és a versenyképesség mutatói szerint, 2003 után azonban a tőkevonzást tekintve kedvezőbb, mint a versenyképességi mutatók alapján. Az IMD 2004-2006-ban a 37-42. hely közé rakta hazánkat, holott a tőkeberáamlás mennyiségét tekintve ennél sokkal jobb helyen állt. Sőt, 2002 és 2006 között Magyarország pozíciója az általános versenyképességi mutató alapján romlott, miközben tőkevonzási képessége javult. (Ld. 1. és 2. táblázat).

1. táblázat
FDI-inflow szerinti rangsor

	2002	2003	2004	2005
Kína	3.	1.	2.	3.
Magyarország	30.	45.	27.	28.
Finnország	19.	34.	34.	40.
Írország	6.	7.	18.	..

Forrás: UCTAD, WIR, <http://www.unctad.org>

2. táblázat
Magyarország helyezése az IMD általános
versenyképességi rangsorában

2002	2003	2004	2005	2006
30.	34.	42.	37.	41.

Forrás: IMD, WCY, 2006. Idézi: Bakács (2006)

Az **IMD** Magyarországot jó (3-12. helyre) teszi a K+F- valamint szolgáltatóközpontok vonzása tekintetében, a külföldi befektetők számára adott vállalatfelvásárlási lehetőségeket illetően, továbbá a társasági adó szintje, a feldolgozóipari egységnyi munkaerőköltség

¹ OECD estimates, based on national sources; STAN and National Accounts databases, March 2006.

² OECD Factbook 2006

alakulása, a menedzserek javadalmazása, a nagyvállalatok működése tekintetében. Az infrastruktúrán belül a felsőoktatási diák/tanára-arányra, az egészségügyi beteg/orvos-arányra, az oktatásra fordított állami pénzek GDP-beli arányára adott jó helyezést. Ugyanakkor 40-nél, sőt 50-nél is lentebb szerepelt Magyarország a foglalkoztatottsági arányt, a portfólióbefektetések nagysága, a személyi jövedelemadó szintje, a vállalatvezetők társadalmi szolidaritása, és munkaegészségügyi, környezetvédelmi hozzáállása szempontjából, a tőzsde kapitalizációját, az internethozzáférést és végül az ipari fogyasztók villamosenergiadíját illetően. (Bakács, 2006)

A fent említett tényezők között azonban több olyan is van, ami a versenyképesség, azaz tőkevonzás szempontjából nem számít, vagy nem hátrány. Ilyen a menedzserek érzéketlensége a társadalmi-környezeti hatásokkal szemben. Ez a társadalom, és különösen annak szegényebb tagjai számára kedvezőtlen, a tőkeértékesülés szemszögéből azonban nagyon is érthető. Ezt példázza Fortune és a CNN közös felmérése, amely szerint a társadalmi felelősségvállalás szempontjából leginkább elismert 10 cég közül legfeljebb 2-3 szerepel a pénzügyi mutatók, a menedzsment hatékonyság vagy a termék/szolgáltatás minősége szerint is az első 10 között.³

Várható Változások

A várható változásoknál a versenyképességi és nem a konjunkturális viszonyokra koncentrálunk, hiszen a versenyképesség középtávú tényezőit nem a konjunktúra pillanatnyi állása határozza meg, hanem a versenyképességi feltételeknek való megfelelés, esetleg rövid távon ható politikai vagy egyéb tényezők (pl. háborúk, olajárak, az USA árfolyampolitikája stb.) Témánk szempontjából ezek nem lényegesek.

- A következő 3-10 év meghatározó világgazdasági tényezője a kínai gazdaság lesz, melynek növekedése továbbra is 10 % körül alakul majd. Hasonló ütemben nőnek beruházásai is, nagyrészt az állami infrastrukturális beruházásoknak köszönhetően, ami az alacsony bérek és liberalizált foglalkoztatási viszonyok mellett továbbra is nagy vonzerőt gyakorol a külföldi tőkére. Az ide áramlásba bekapcsolódhatnak a kevésbé fejlett országok tőkéi is – különösen, ha ehhez segítséget kapnak kormányaiktól. A kínai exportverseny fokozza az egységnyi (munkaerő-) költség jelentőségét a versenyképességi tényezők között, számos ágazatban háttérbe szorítva a fejlettebb országok termelőit a piacon.
- Ennek, és az USA ingatlanpiaci fejleményeinek köszönhetően (amely lehetővé tette a lakosság nagyarányú hitelfelvételét, és ezáltal hosszú évekre biztosította a belső keresleti szintet) az amerikai gazdaság ingadozásai a korábbiaknál kisebb hatást gyakorolnak a világgazdaságra. Az USA szerepének csökkenése Ázsiához viszonyítva már az elmúlt időszakban is érződött: 2001 és 2006 között a világtermelés növekedésének 19 %-át adta az USA, 21 %-át Ázsia. Az ázsiai előretörésben az immáron lábra kapó japán gazdaság is szerepet játszott. (Simai, 2006, 2. old.)
- Bízható fejlemény az is, hogy dinamikusán nőtt az EU Ázsiába irányuló áru- és tőkeexportja, lehetővé téve, hogy az európai termelők is részesüljenek a régió versenyelőnyeiből.
- Az elmúlt időszakban nőttek, és technikai összetételükben javultak a beruházások az EU-ban, a német gazdaság erősödött.

³ Menedzsment Fórum <http://mfor.hu> (utolsó letöltés: 2007-01-28.)

- Középtávon Magyarország tőkevonzó képessége szempontjából meghatározó lesz az EU fejlődése. Egyrészt azért, hogy a gazdasági stabilitás megteremtése az eurózónába kerülésünk záloga, másrészt úgy, hogy az uniós fejlemények befolyásolják Magyarország helyzetét nemcsak Európában de a nagyvilágban is. Ilyen tényező az EU alkotmányának sorsa, a szolgáltatásliberalizáció, vagy a legújabb tagországok fejlődése, illetve a fejlesztésekre szánt összegek mennyisége és forrása.

Kedvező esetben az EU fejlesztési hatása mind a strukturális alapok támogatásait, mind az európai piac ösztönző erejét tekintve fennmarad, sőt az új belépők dinamikájával erősödik, lehetőséget nyújtva a magyar tőke kivitel számára. Ezzel lehetővé válna, hogy középső helyünket a világ bérversenyében megőrizzük, illetve kiegészítsük egyfajta közbülső szereppel a tőke kiviteli láncban. Itt részben a regionális, illetve K+F-(al)centrumszerepre, részben a sikeres tőkeexportőr magyar vállalatok megerősödő piaci pozíciójára gondolunk. Mindkettőnek feltétele az IT fejlődésbe való bekapcsolódás, ami azonban célzott kormánypolitika nélkül nem lesz kellő mértékű. Hasonlóképpen szükséges a jövőben minden bizonnyal növekvő társadalmi polarizáció ellen ható tág értelemben vett szociálpolitika.

	Forgatókönyvek Magyarország szempontjából		
	A (pozitív)	B (semleges)	C (negatív)
Az EU fejlődése	Az Alkotmányt elfogadják, a szolgáltatásliberalizációt sikerrel használják ki a magyar cégek, a strukturális alapok pénzeit sikerül lehívni, a technológiai fejlődésre fordítani, a pénzekből 2013 után is részesülünk. Az új tagok dinamizáló erővel hatnak, a társadalmi feszültségek enyhülnek.	Az Alkotmányt elfogadják, de a viták miatt kiürített formában. A szolgáltatásliberalizáció lassan előrehalad, a strukturális alapokból érkező pénzeket kis hatásokkal, hosszabb távú hatások nélkül fektetjük be. Az új tagok integrálásának nehézségei kompenzálják a nagyobb piac kínálta előnyöket.	Az Alkotmány ügye ismét megbukik, a szolgáltatásliberalizáció megakad, az EU-s pénzeket a belső társadalmi-politikai káosz miatt nem sikerül a kellő mértékben lehívni, 2013 után az EU-ból érkező pénzek elapadnak. Az új tagok több terhet jelentenek, mint amennyi növekedési impulzust nyújtanak.
Régiók versenye	Az EU az eurózóna kiterjesztésével és az IT fejlesztésével javítja nemzetközi pozícióit.	Az USA motorikus szerepe csökken, Kína és India előretörése folytatódik, Japán egészséges fejlődést produkál. Mindennek ellenére az EU relatív helyzete a közös erőfeszítések és az új tagok felívelése nyomán nem romlik.	Az USA motorszerepét átveszi Kína, Japánnal együtt dinamizálják Ázsiát, amely így magához vonzza a tőkét, Európa „kiürül”. Az EU, és így Magyarország pozíciója is számottevően romlik.

Foglalkoztatottság	A munkanélküliség növekedési üteme világszinten lassul, a foglalkoztatási ráta 61 % körül stagnál, de az EU-ban és Magyarországon is növekszik (a Lisszaboni célok késve, de megvalósulnak).	A világ munkanélkülisége kb. 40 millióval, a foglalkoztatottság ennél jobban nő, de rátája kissé 61 % alá csökken. Az EU nem éri el, de közelíti a lisszaboni célokat, Magyarországon a foglalkoztatási helyzete enyhén javul.	A világ munkanélkülisége a korábbinál nagyobb ütemben (80 millió fővel) nő, a foglalkoztatási ráta 60 % alá csökken. Az EU távolodik a lisszaboni céloktól, a magyar foglalkoztatási helyzet romlik. Nagyarányú munkaerővándorlás indul be az EU periferiájáról az EU centrum-országaiba, lenyomva az ottani béreket is.
Technológiai fejlődés	Az IT terjedése töretlenül folytatódik, az EU és különösen elmaradottabb régiói etekintetben is felzárkóznak. Magyarországon kormánysegíttéssel látványos az IT és az idegennyelv-tudás terjedése, ami fokozza a társadalom alkalmazkodó képességét.	Mind az EU-ban, mind Magyarországon folytatódik az IT térnyerése, de elsősorban az üzleti szférában és kevésbé a háztartásokban. A társadalom idegennyelv-tudása nő, de anélkül, hogy ez számottevő versenyelőnyvel ruházná fel.	A magyar IT-szektor növekedése lelassul, a stabilizáció terhet nyögő háztartások IT-ellátottsága nem, vagy alig nő. A társadalom idegennyelv-tudása a mai szinten marad, vagy alig nő.
Termelékenység	Ázsiában, beleértve Japánt, az IT terjedésével gyorsuló ütemben nő a termelékenység, de ezt a gyorsulást az EU is produkálja. Tovább gyorsul az Ázsiába irányuló EU-export növekedése. A magyar termelékenység gyorsuló ütemben nő.	A termelékenység világszinten a korábbiaknak megfelelően nő, de ez a polarizálódásból adódik: Ázsiában gyorsabb, az EU-ban lassabb. Magyarországon a termelékenység nő, de a társadalom alkalmazkodó képessége ettől elmarad.	A termelékenység-növekedés ázsiai gyorsulásával az EU nem tud lépést tartani. A tőke elfordul a régiótól, a magyarországi termelékenység-növekedés üteme lelassul, a társadalom alkalmazkodóképessége más országokhoz képest romlik.
Társadalmi kohézió	A kirívó szegénység világszinten csökken, a társadalmi kohézió az EU-ban és Magyarországon is nő.	A szegénység csökkenéséről továbbra is viták folynak, Kína és India további sikereket ér el, a fejlett országokban viszont növekszik, de következményeiben még kezelhető a polarizáltság.	A szegénység felszámolása terén elért sikerek világszinten ideiglenesnek bizonyulnak, Kína és India gazdasági fejlődésük miatt éppen csak fenn tudja tartani a szegénység jelenlegi szintjét.

Egyéb régiók: Latin-Amerika, Afrika	Latin-Amerikában folytatódik a baloldali kormánypolitikák sikere, az afrikai népesség helyzete nem romlik.	Latin-Amerikában folytatódik, de nem terjed a baloldali kormánypolitikák sikere. Afrika elszigeteltsége nő.	Kuba amerikai befolyási övezetté válik, Latin-Amerikában visszaszorul a baloldal, Afrika belharcai fokozódnak.
---	--	---	--

A magyar külstratégia mozgástere, rövid-, közép- és hosszú távon

Rövidtávon Magyarország számára a stabilizációs reformok végigvitele a legfontosabb feladat, bár – ha másért nem, hát az elkövetkező választásokra ügyelve - itt sem lenne szabad elfeledkezni a legrászorultabbak védelméről. A külstratégia sem lehet független a belső gazdasági és társadalmi céloktól, azt támogatnia kell. Ehhez Magyarországnak célszerű növelnie külpolitikai mozgásterét, ami a realitások adta keretek között megfelelő külpolitikával elképzelhető. Ezt már rövidtávon el lehet kezdeni, a már megkezdett ezirányú tevékenységeket folytatni, szem előtt tartva a versenyképesség és tőkevonzás szempontjait:

- Az EU minden olyan liberalizációs lépése, ami a magyar munkavállalók *munkához jutási lehetőségeit* növeli, támogatandó (pl. szolgáltatásliberalizálás). Az EU strukturális alapjaiból szerezhető összegek középtávon stabilnak ígérkeznek, hosszabb távon viszont jelentős csökkenésükre kell számítani.
- Az információs technológiákra épülő új „hosszúhullám” felívelő szakasza, az EU-tagsággal együtt növeli a *befektetési lehetőségeket a környező országokban*. Ez – a transznacionális tőke egy részét hazánkba elvonó hatás mellett - a magyar vállalkozók számára is lehetőséget biztosít, még a kisebb tőkeerejű vállalkozások esetében is. Ezt a megnövekedett mozgásteret azonban csak hathatós állami segítség mellett lehet maximálisan kihasználni. (Kisebb léptékben, de hasonló a helyzet a Szovjetunió szétesése utánihoz, amikor a felszabaduló piacok lehetőségeit a német állam támogatása mellett (olcsó hitelek, hitelgaranciák stb.) a német cégek tudták a legjobban kihasználni. A *környező, alacsonyabb bérű országok* termelőivel való együttműködés (tőke kivitel, alvállalkozási szerződések, joint venture-k) lehetővé tenné, hogy ötvözzük a magyar vállalatok és a szomszédos országok versenyképességi előnyeit.
- *Ázsia jelentőségét* nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ezek a gazdaságok, élükön Kínával és Indiával nyitottak a világra, de ezt a magyar gazdaság szereplői – még inkább, mint a környező országok esetében – csak állami segítséggel képesek kihasználni. Itt külstratégiánk megrekedni látszik az általános és következmények nélküli gesztusoknál. Nemcsak a beruházások kölcsönös támogatására, de a partnerkeresés elősegítésére, adott esetben állami (államközi) programokra is szükség van, különös tekintettel az információs technológiákat érintő területekre. Ezek egy részéhez még EU-támogatás is kapható.
- A tőkevonzó képesség szempontjából nem elhanyagolható az ország terrortámadások szempontjából vett *biztonsága*. Ebben Magyarország egyelőre jól áll, de az USA nagyhatalmi politikájának kiszolgálása a NATO-kötelezettségekre való kétes megalapozottságú hivatkozással hosszabb távon veszélyeztetheti ezt a pozíciót. Itt egyelőre még – mint a rendszerváltás óta szinte mindig – a magyar külstratégia szervilizmusra való hajlama érhető tetten, amellyel minél előbb és minél gyökeresebben szakítani kell. Etekintetben a mindenkori realitásokra való – amúgy is

vitatható – hivatkozás önbeteljesítő jóslatként mozgásterünk szűkülését eredményezheti anélkül, hogy a nyerhető előnyök és az elszenvedett hátrányok mérlege ezt kompenzálni tudná. Az angolszász hatalmi érdekek kiszolgálása helyett az ország lakosságának érdekeit egy kiegyensúlyozottabb külstratégia – jelen esetben az óriási gazdasági erőt képviselő ázsiai régió felé történő tudatos és erőteljes nyitás - szolgálhatja.

- A kibővült EU az ország lakosságától megköveteli, de egyben lehetővé is teszi a „nyitást”: a provinciális és kirekesztő ideológiák helyett a *befogadó és kozmopolita szemléletmód* elterjedését. Új, a korábbinál csak valamivel lazább csapdát jelentene azonban az a hosszabb távon nagyon is valószínű fejlemény, hogy a nemzeti provincializmust felváltja egy indokolatlanul öntömjénező Euro(pa)centrizmus. Az EU egész fejlődése erre predesztinálja hazánkat, holott ez már ma is, hosszabb távon pedig egészen biztosan ellene hat nemcsak a verseny- és tökevonzási képességnek, de a társadalmi-gazdasági fejlődésnek általában. Közvetlenül nézve azért, mert az ázsiai piacok és technológiák fejlődése már most kihívás Európa számára, ezt bagatellizálni nem lehet. Általában véve pedig azért, mert a globalizáció nemcsak a termelés nemzetközi jellegét teljesítette ki, hanem a különböző társadalmak integrálásának lehetőségét és szükségességét is felvetette. Mindkét vonatkozás az Európán kívüli világ felé való nyitást teszi a hosszú távú versenyképesség – és általában a társadalmi fejlődés – alapjává. Ha a versenyképesség egyik összetevője a sokoldalúan művelt és alkalmazkodóképes munkaerőállomány, akkor a hosszú távon sikeres külstratégiának az ezt szolgáló „világra-nyitást” kell támogatnia gazdasági, politikai és kulturális értelemben egyaránt.

Ajánlások

Az EU Bizottsága 2004-ben a következőket ajánlotta Magyarország versenyképességének javítása érdekében (COM. 2004, 32. old.):

- a költségvetési deficit csökkentése,
- a foglalkoztatási ráta növelése, a munkaerőpiac strukturális feszültségeinek csökkentése,
- a költség-versenyképesség növelése bérvisszafogó politika révén,
- a termelékenységnövelés feltételeinek javítása (K+F, oktatás, kiszámítható kormánypolitikák),
- erősíteni a hálózati iparokban a versenyt (telekommunikáció, gáz- és áramszolgáltatók).

Ezek mindegyike növeli a tökevonzó képességet, és ma is aktuális azzal a kiegészítéssel, hogy a költségvetési egyensúly csökkentésének 2007-ben manifesztálódó útja, az ehhez kapcsolódó bérvisszafogás *ellene hat a társadalmi kohéziónak, és előkészíti a társadalmi-politikai destabilizálódást.*

Magyarország tökevonzó képessége a közelmúltig elsősorban a költségtényezőkben és az infrastruktúra viszonylagos fejlettségében rejtett, beleértve a K+F-nek, az innovációnak kedvező jó színvonalú szellemi kapacitásokat. A hozzánk hasonló, de infrastrukturálisan, szabályozási (liberalizációs) szempontból kevésbé fejlett, alacsonyabb bérű volt szocialista országok egy része azonban az elmúlt években több tekintetben ledolgozta Magyarországgal

szembeni hátrányát, miközben megőrizte bérelőnyüket. Mindeközben Ázsia versenyelőnye nő. Ebből a harapófogóból, amely már középtávon is komoly nemzetközi pozícióvesztést eredményezhet, csak az új hosszúhullám technológiájának, az információs technológiáknak a erőteljes használata-terjesztése jelenthet kiutat.

Az eddigiekben részletesebben kifejtettek alapján a külstratégiára vonatkozóan a következő ajánlásokat tudjuk tenni:

- Mindenekelőtt: az új hosszúhullám technológiájának, az *információs technológiáknak* erőteljes, államilag vezérelt terjesztése elsősorban a lakosság, másodsorban (lévén ez piaci szegmens, ahol az állami beleszólás lehetősége kisebb) a vállalatok körében. A Sulinet és az ahhoz hasonló kezdeményezések bővítésére, számuk növelésére van szükség visszanyírásuk helyett. Itt nyílik lehetőség az IT-eszközök gyártásában versenyképes ázsiai gazdaságokkal való, akár kormány szintű együttműködésre is. Miért ne láthatná el Kína olcsó PC-vel a magyar háztartásokat – nem piaci alapon, hanem állami, az EU számára is elfogadható „szociális-jóléti”, „oktatási”, „humán erőforrás-fejlesztési” stb. program keretében? Továbbá:
- Aktívan elősegíteni az *EU kiegyensúlyozott (!)* gazdasági-társadalmi integrációját.
- Az EU-felé célszerű a megbízható, együttműködő, de *kemény partner imázsát* építeni. (yes-if stratégia)
- Elősegíteni a magyar vállalatoknak a környező alacsonyabb *bérű országok termelő(erő)ivel való kooperációit*.
- Az *angolszász hatalmi érdekek háttérbe szorítása* az ország lakosságának hosszú távú érdekeivel szemben (ez utóbbiakat jelenítik meg pozitív tartalmú ajánlásaink).
- Hathatós nyitás Ázsia (elsősorban Kína és India) felé.
- Általában *nyitás a világ felé*, elkerülendő az euro(provincial)izmust csapdáját.

IRODALOMJEGYZÉK

- AIGINGER, Karl – LANDESMANN, Michael (2002): Competitive Economic Performance: USA versus EU. Research Reports WIIW No 291, November 2002
- BAKÁCS András (2006): A versenyképesség elméletek. Kézirat, MTA VKI, december
- COM (2004): Commission Recommendation on the 2004 update of the Broad Guidelines of the Economic Policies of the Member States and the Community (for the 2003-2005 period) Brussels, 7.4.2004, COM (2004) 238
- Demand as a Driver of Innovation – Towards a More Effective European Innovation Policy. Discussion note to the informal meeting of the competitiveness ministers. Jyväskylä, Finland, July 10-11, 2006 Finland's EU Presidency.
- JCER (2005): Potential Competitiveness Ranking 2005. February 2006. Japan Center for Economic Research
- KRUGMAN, Paul (1994): Competitiveness - A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, Vol 73. No. 2. [March/April 1994](#)
- NCC (2003): NCC calls for a „Budget for Competitiveness”. Launch of Annual Competitiveness Report and Competitiveness Challenge. National Competitiveness Council, Press Release 1st December 2003
<http://www.forfas.ie/ncc>
- NOLAN, Brian – GANNON, Brenda – LAYTE, Richard – WATSON Dorothy – WHELAN Christopher T. – WILLIAMS, James (2002): Monitoring Poverty Trends in Ireland: Results from the Living in Ireland Survey. ESRI Policy Research Series No. 45, July
- OECD Factbook 2006
- PORTER, Michael, E. (1990): The Competitive Advantage of Nations. The Free Press. A Division of Macmillan, Incl. 1990, USA
- ROMÁN Zoltán (2005): Javul vagy gyengül gazdaságunk, iparunk versenyképessége? Háttéranyag egy MKT-vitához: mit mutatnak a számok és a tények? Budapest, január.
- SCHARLE, Ágota (2003): Munkaerőpiac és versenyképesség. Pénzügyminisztérium Kutatási Füzetek 4. 2003. október
- SIMAI Mihály (2006): A világgazdaság fejlődésének kilátásai és a magyar gazdaság, 2007-2008. MTA VKI sajtótájékoztató, december 14.
- STANOVNIK, Peter – KOVACIC, Art (2000): Measuring Competitiveness of National Economies with Emphasis on Slovenia. Institute for Economic Research (IER) Working Paper No 6, 2000